

РОЛЬ ТЬЮТОРСТВА У ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ВНЗ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ

О. А. БРОВАРСЬКА

Бурхливий розвиток інформаційних технологій дозволив суттєво урізноманітнити форми освітнього процесу. В умовах інтеграції вітчизняної вищої школи в європейський науковий та освітній простір, застосування інтернет-технологій надає можливість не тільки швидкого та довольного пошуку інформації, але й системного та мотивованого дистанційного отримання знань з обраних спеціальностей. Особливо цінною є можливість використання сучасних інформаційних технологій (наприклад, освітньо-інформаційної платформи MOODLE) у процесі навчання студентів з обмеженими функціональними можливостями, а також тих, які мешкають у віддалених регіонах України, перебувають у зоні АТО, у виправних установах тощо.

Водночас у межах традиційного навчального процесу головною ланкою забезпечення високої ефективності навчання є викладач, діяльність якого має високу соціальну значущість і посідає одне з центральних місць у державотворенні та формуванні національної і духовної культури студента. Сьогодні сучасний рівень розвитку вищої освіти вимагає розширення рольових функцій викладача, отже, з'являється нова освітньо-педагогічна позиція – викладач-тьютор. Таким чином, тьюторство можна розглядати як нову професійну практику в освіті.

Актуальним на сьогодні є з'ясування ролі тьюторства у організації навчально-виховного процесу ВНЗ, де широко практикується форма дистанційного навчання. Визначення ролі викладача-тьютора в дистанційному навчанні, формулювання вимог до нього знаходимо у працях О. Малярчук та С. Змеєва, С. Щенникова та П. Закотнової, Н. Жевакіної та М. Семенова, М. Костикової та І. Скрипіної, Г. Мурасової, З. Девтерової та багатьох інших авторів. Втім зазначені дослідники говорять про завдання та вимоги до викладача-тьютора опосередковано, не зазначаючи, які саме переваги та проблеми супроводжують нову освітню діяльність. Отже, є потреба в деталізації ролі викладача, який виконує функції тьютора у організації освітнього процесу у ВНЗ при викладанні дистанційних курсів, а також у виділенні конкретних переваг та проблем щодо тьюторської моделі викладання.

Серед переваг дистанційного навчання, зазвичай, називають можливість надання освітніх послуг без урахування територіальної близькості (що є ідеальним варіантом для громадян інших країн або осіб з особливими потребами), зручний (індивідуальний) графік навчання, демократичні ціни (наприклад, дистанційний курс у Європі, як правило, набагато дешевший, ніж навчання на стаціонарі), постійна модернізація та вдосконалення, що спричинені конкуренцією між освітніми закладами (оскільки студент може обирати серед однотипних курсів і програм ті, які підійдуть саме йому, що, у свою чергу, позитивно впливає на мотивацію).

Про педагогічні переваги тьюторства Т. Перевозна зазначає: „У тьюторській роботі реалізуються цінності індивідуалізації, свободи, самовизначення, свідомого ставлення людини до власного життя, свого майбутнього, перспектив, досягнень. Це напряму пов'язано з задачами гуманітарної освіти: навчити людину самореалізовуватися, бачити свій потенціал та ресурс” [7, с. 40]. Попри побоювання викладачів старої школи з приводу того, що впровадження дистанційного навчання призведе до вилучення з процесу викладання такої одиниці як викладач, цього не сталося. І кваліфікований не тільки у своїй галузі, а й знайомий з усіма сучасними комп'ютерними технологіями, тьютор – центральна постать у проведенні дистанційного навчання, бо саме він відповідає за фактичне наповнення та методичне забезпечення курсу.

Згідно визначення, розміщеного у Вікіпедії, тьютор (від англ. *Tutor* – учитель) – особа, що веде індивідуальні або групові заняття з учнями, студентами, репетитор, наставник. В університетах тьютори – помічники викладача, здебільшого аспіранти або старші студенти. Тьютор – ключова фігура в дистанційному навчанні, яка відповідає за проведення занять зі студентами. Аналізуючи досвід зарубіжних університетів, можна бачити, що в більшості випадків розробник курсу і тьютор – одна і та ж особа. Багато досвідчених викладачів віддають перевагу у проведенні занять зі студентами денній формі навчання, використовуючи технологію дистанційного навчання” [9].

У нашій країні поняття тьюторства наразі знаходиться на стадії становлення і, як будь-яке нове явище, не має ані чіткого визначення, ані закріплених функцій. Однак це не заважає йому бути провідним елементом системи дистанційного навчання, який практикується в інклюзивному середовищі вже понад десятиліття. На сьогодні у спеціальній літературі вкоренилося визначення тьютора як викладача нового типу, який будує свою діяльність за принципово іншою педагогічною концепцією. За С. Щенниковим, „тьютор – викладач-консультант, керівник навчальної групи, який займається

методичною підготовкою студентів та проводить групові заняття-практикуми, здійснює допомогу в проведенні, перевірці та оцінці атестаційних робіт; проводить консультації та надає іншу психологічну підтримку, а також індивідуальну допомогу студентам у вирішенні навчальних та особистих проблем, пов'язаних з навчанням; здійснює професійну орієнтацію та консультування з питань кар'єри" [5, с. 547], – таким чином автор ілюструє західноєвропейське розуміння тьюторства.

М. Костикова та І. Скрипіна визначають чотири основні функції тьютора, серед яких, зокрема, визначається організаційна – „тьютор приймає рішення про фінансування, акредитацію, наймає співробітників, розподіляє між ними ролі, піклується, щоб у студентів було необхідне устаткування і програмне забезпечення, доступ до сервера. Для цього він працює із співробітниками служби технічної допомоги" [3, с. 73]. У російській літературі знаходимо тезу про те, що „викладач”, „учитель” і „тьютор” є абсолютно різними поняттями. А вимоги, що висуваються до тьютора, та педагогічні технології, що ним застосовуються, суттєво відрізняють від загальнонавчальних у системі традиційного навчання [8, с. 21-25]. Є. Полат стверджує: „Справа не в назві, а в появі нових вимог до особи викладача, без виконання яких проводити дистанційне навчання неможливо, а також у необхідності більш ретельно виконувати як звичні, так і нові функції" [4, с. 65].

Проблеми місця та ролі викладача в сучасній системі освіти присвячена ціла низка праць [1; 2; 5; 7; 8]. Тьюторська позиція в них трактується неоднозначно. На думку більшості дослідників, тьютор – це нова спеціалізація діяльності викладача, що реалізується в умовах дистанційної форми навчання [1, с. 14]. Тьютору властиві як традиційні функції викладача, так і нові, пов'язані з принципово новими умовами організації навчального процесу у ВНЗ. Виконання професійних завдань тьютора передбачає передусім реалізацію функцій: консультанта, що виявляється в інформуванні, наданні студентам порад, інформаційній підтримці процесу навчання; менеджера, яка реалізується в керівництві та мотивації студентів, консультаціях та комунікаціях із ними; фасилітатора, що виражається в налагодженні та підтриманні інформаційних зв'язків і взаємодії між студентами та іншими учасниками системи освіти, у врегулюванні різних проблем, розв'язанні конфліктів, адаптації слухачів до нових форм навчання.

Існує думка, що „тьюторство – це така педагогічна позиція, що займається виробленням зовнішньої форми дії (...) Тьютор супроводжує людину в її опануванні способами нової діяльності" [7, с. 40]. О. Неборачко вважає, що сенс тьюторства полягає в подоланні антропологічного дефіциту в освіті: „Цей дефіцит створює брак „особистої присутності” людини в освіті; брак особистого й освітнього сенсу; брак відповідальності людини за свою освіту" [4].

Відомо, що тьюторська діяльність була включеною в різні історичні контексти університетської освіти, зокрема у середньовічних англійських університетах Оксфорді та Кембриджі тьюторська система навчання передбачала регулярні, індивідуально-групові заняття викладача-тьютора зі студентами, які були прикріплені до нього на весь період навчання в університеті. „В Англії тьюторський метод навчання та виховання був визнаний надзвичайно ефективним; протягом XVII-XIX століть у стародавніх англійських університетах тьюторська система навчання стала провідною та зберегла свої позиції дотепер" [8]. У сучасних західних університетах тьютор виступає як розробник освітніх проектів або програм, як консультант у сфері освітніх послуг.

Поняття „тьюторська система” також використовувалось, коли мали на увазі різноманітні форми спілкування між адміністрацією університету та студентами. Тьютор як елемент системи навчання, здійснював свою професійну діяльність протягом навчального року, а також відповідав за життя студента в університеті. Подібні функції у наш час в окремих вищих навчальних закладах виконує куратор.

Сьогодні позиція тьютора, беззаперечно, має стосунок до індивідуально орієнтованої педагогіки. На думку В. Конєва така особа працює не з інформацією, а з культурною ситуацією, у процесі вирішення якої народжуються нові знання [2]. Якщо порівняти ролі традиційного викладача та тьютора, виявиться, що перший керує процесом навчання, передає знання, спираючись у своїй професійній діяльності на різні методики, натомість другий – супроводжує процес самоосвіти, бере участь в індивідуальній відповідальності за знання, а у своїй діяльності спирається на рефлексію досвіду самоосвіти – у цьому, на нашу думку, найбільша перевага тьюторства в організації освітнього процесу.

Залежно від того, чи є тьютор викладачем, будуть розрізнятися обов'язки. Виділимо обов'язки тьютора на етапі роботи з дистанційним курсом:

- знайомство з матеріалом навчального курсу (якщо він не є автором курсу);

- отримання загальної характеристики перспективних студентів, вивчення їх навчальних потреб та інших деталей;

- вивчення принципів та методів дистанційного навчання, прийнятих у навчальному закладі;

Зазначимо обов'язки тьютора під час навчального процесу:

- координація чисельності студентів, передача розкладу (індивідуального плану), дотримання процедурних вимог;

- встановлення контактів зі студентами до початку навчальної сесії, ідентифікація та реєстрація студентів, розв'язання усіх питань, пов'язаних із використанням освітньо-інформаційної платформи;

- інструктаж студентів щодо роботи на інформаційній платформі у окреслений навчальний період;
- обговорення з адміністрацією проблем, пов'язаних з роботами студентів на предмет плагіату, а також щодо форм контролю студентів;
- може входити до складу екзаменаторів у залежності від відповідальності за розміщений курс;
- отримання підсумкових екзаменаційних матеріалів та контроль електронного журналу;
- виконання прохань (нотаток) щодо серйозних та змістовних труднощів у студентів, спроба усунення їх разом з розробниками дистанційного курсу; допомога, за необхідності, у зміні засобів передачі інформації;
- може брати участь (бути присутнім) у підсумковому (семестровому) контролі.

Отже, у дистанційному навчанні робота викладача-тьютора не нормована, що у свою чергу призводить до необґрунтовано зростаючих навантажень на викладача. Часто доводиться працювати зі студентами дистанційної форми навчання у наднормовий час. Таким чином, запорукою успішного впровадження дистанційних освітніх технологій у сучасному інформаційному середовищі є, передусім, людський чинник.

Крім того вже виокремилася певна низка проблем, які пов'язані з викладанням та контролем щодо оволодіння дистанційним курсом з гуманітарної дисципліни:

1) Визначити авторство виконаного завдання, надісланого студентом, неможливо – це ускладнює та спростовує систему оцінювання.

2) Завдання, орієнтовані на розв'язання тестових питань виконуються без використання лекційного матеріалу, викладеного на інформаційній платформі. Натомість студенти користуються пошуковими сайтами, не завжди правильно узагальнюючи результати пошуку, що позначається на розв'язанні тестових завдань.

3) Глосарій дисципліни, розміщений на інформаційній платформі та розроблений викладачем для конкретної дисципліни не завжди береться до уваги студентами, які звикли користуватися Вікіпедією та іншими тематично розширеними словниками – це ускладнює процес теоретизації, необхідної для засвоєння певної дисципліни.

4) Використане на сайті програмне забезпечення дозволяє підтримувати зворотний зв'язок зі студентом. Отже, йому можна надіслати перевірене завдання. Якщо таку перевірку робити в електронному вигляді, це забирає невиправдано багато часу, особливо, якщо треба залишити коментар. Надсилати еталон також ризиковано – це призведе до необхідності оновлення всієї бази завдань щороку.

5) Матеріали навчального курсу викладаються не зовсім привабливо та являють собою сухий теоретичний матеріал. Варто було би оживлювати дистанційний курс гіперпосиланнями, відеороликами, презентаціями, слайд-шоу та іншими наочностями, які сьогодні широко використовуються у традиційній освіті для студентів денної форми. Тим більше, що така можливість в сучасному інформаційному просторі є.

Звертаємо також увагу на те, що сьогодні швидко зростає темп альтернативної освіти, пропонованої у вигляді он-лайн курсів (тренінгів), системи вебінарів за технологіями сучасного медіа-маркетингу та індивідуальних авторських консультацій. Тематичний спектр таких курсів різко розширюється, а це також призводить до розширення відповідної освітньо-споживчої аудиторії. Така освітня технологія (яка є, як правило, високовартісною) є дуже популярною та швидко опановує Інтернет-простір і соціальні мережі, тому до конкурентоздатності зі стандартною освітою залишається один крок – сертифікація індивідуальних авторських курсів, тренінгів, шкіл, віртуальних навчальних закладів тощо – такі процеси вже тривають.

Проблема також полягає в тому, що за традицією все в сфері вищої освіти розглядається спрямовано, як слідування нормі діяльності, як адаптація до існуючих вимог, як передача новому поколінню освітньо-культурного змісту. Але якщо вважати, що такі організаційні принципи поведінки, як самостійність, самовизначення та ініціативність, які затребувані сучасною соціокультурною ситуацією, можуть формуватися на навчально-освітньому і практичному матеріалі, то такий підхід спрощує роботу тьютора. Відпадає постійна необхідність у мотиваційних заходах щодо заохочення студента. Передбачено, що студент заздалегідь спрямований на активне пізнання та різні пропоновані методи навчання. І водночас якщо прояв цих принципів у поведінці студента є психічними новоутвореннями, то слідом за психологією розвитку слід підкреслити, що дані процеси, які ведуть до формування суб'єктності людини, можуть відтворюватися у просторі й набувають нового культурного змісту. Тобто освітня установа (як інституціональна форма) має постати перед учасником навчального процесу як освітній простір, а не як дидактично-нормативна структура. В такому разі, завдання тьютора – побудувати рух студента в поле власних досягнень, де існує ідеальне (культурні зразки) і реальне (людські бажання, інтереси). Тьютору необхідно будувати простір випробування, розв'язання завдань – він виникне, якщо у студента є творчо-продуктивні індивідуальні завдання із достатнім спектром тематичного вибору. Це вимагає від викладача-тьютора особливого творчого підходу до розробки завдань, пропонованих для студента дистанційної форми навчання, а також широкої інваріантності

таких завдань. Головною подією в цьому методичному підході (що і є власне тьюторською результативною роботою) є побудова переходів між завданням, випробуванням, пошуком адекватної дії і за реалізацією (поданням проміжного інформаційного продукту). Це відтворює тип роботи, особливого прояву в освітньому просторі. Такі ситуації ведуть до появи форм „самості”, тому що творче ризикована дія оформлюється в суспільно-значимий продукт, представлений студентом. Глибоке осмислення ставлення студента до себе і своїх можливостей та виокремлення власної ролі у сучасному освітньому процесі та суспільстві – це й є, на нашу думку, і педагогічна мета, і педагогічний результат тьюторської роботи.

Результативність тьюторської діяльності важко уявити, якщо ми дивимося на них з точки зору традиційного педагогічного підходу, в якому всі дії відразу результативні та всі дії – цільові. Сенса тьюторської роботи (як завдання сучасного педагогічного покоління) – в побудові освітнього простору, де вибір випробування своїх можливостей людиною – головний зміст. В такому разі тьютор своїми діями забезпечує: щоб підготовка і реалізація завдання були пов'язані за змістом і розділені в часі; щоб студент був ініціативний у виборі засобів виконання завдання; в новій ситуації він розбудовував власні засоби, а не просто замінив їх або відмовився від дій – це забезпечить розуміння критеріїв оцінювання його роботи.

Тьютор, як консультант, допомагає студенту зрозуміти, що і як з виконаної роботи може стати продуктом, фіксує увагу на інших точках зору. Отже, відображення результату тьюторської роботи в цілому неможливо. Це можуть бути такі нові «культурно-освітні» форми поведінки студента як: новий вибір методу пізнання, формування або зрушення точки зору, проблематизація прийнятого рішення, обговорення нових можливостей розв'язання завдання, відмова від стереотипів комунікації та оцінки, прийняття обґрунтованого рішення тощо.

Таким чином, реформування та інформатизація сучасної системи освіти висуває підвищені вимоги до ролі та кваліфікації викладача-тьютора, який творчо працює у сфері дистанційного навчання, є інформаційно та соціально активним, здатним навчати студента в швидко зростаючому темпі інформаційно-комунікаційного розвитку сучасного суспільства. Попри зазначені проблеми, які супроводжують цей складний, але потрібний процес, тьюторський ефект полягає в тому, що студенти активно орієнтуються на самоосвіту, що в більшості випадків приводить до таких результатів: першорядно – до підвищення якості виконаних завдань, набуття нових знань, умінь, навичок, інформаційного досвіду й отримання позитивної оцінки; а в кінцевому результаті – до виникнення бажання в студента оволодіти дотичними дисциплінами після засвоєного дистанційного курсу – так розширюються межі інформаційно-наукового зацікавлення та пізнання.

Отже, тьюторська педагогіка – це педагогіка професійного розвитку та набуття й розширення меж інформаційно-культурного й наукового досвіду (як викладача, так і студента), яка має відповідати усім вимогам особистісно-орієнтованого навчання й гуманістичним тенденціям в освіті, а також орієнтована на глобалізацію сучасного інформаційного суспільства. Це значно підвищує роль тьютора у сучасній освіті та ставить конкретні вимоги щодо спектру його професійних компетентностей, які корегуються згідно з активним розвитком сучасних інформаційних технологій та швидким соціально-економічним поступом сучасного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Волобуєва Т. Рольові вектори сучасного педагога // Управління освітою. – Київ: Шкільний світ, – 2011. №11. – С. 12-16.
2. Конев В.А. Культура и архитектура педагогического пространства // Вопросы философии. – Москва: Наука, 1996. – №10. – С. 46-57.
3. Костікова М. В., Скрипіна І. В. Про деякі аспекти діяльності тьютора в системі дистанційної освіти // Системи обробки інформації. – Харків, 2011. – Вип. 7 (97). – С. 72-75.
4. Неборачко О. В. Позиція тьютора в сучасній системі освіти // КВНЗ „Запорізький педагогічний коледж”. Запоріжжя, 2018. – URL: <http://intkonf.org/neborachko-o-v-pozitsiya-tyutora-v-suchasniy-sistemi-osviti/>
5. Основы деятельности тьютора в системе дистанционного образования: Специализированный учебный курс / С. А. Щенников, А. Г. Теслинов, А. Г. Чернявская [и др.]. – Москва: ООО „Дрофа”, 2006. – 591 с.
6. Педагогические технологии дистанционного обучения: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Полат Е. С., Моисеева М. В., Петров А. Е. [и др.]; под ред. Е. С. Полат. Москва: Издательский центр „Академия”, 2006. – 400 с.
7. Перевозна Т. О. До вивчення психологічних складових тьюторської моделі освіти у вищій школі // Вісник Харківського національного університету №1095 [Серія „Психологія”. – Харків, 2014. – С. 39-41 – URL: file:///C:/Users/Elena/Downloads/VKhIPC_2014_1095_53_9.pdf.
8. Тьюторство как новая профессия в образовании: Сборник методических материалов / отв. ред. Муха Н.В., Рязанова А. Г. – Томск: „Дельтаплан”, 2001. – URL: <http://pandia.ru/text/78/427/10375.php>
9. Вікіпедія. – URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Тьютор> – Назва з екрана.